

STM kirjaamo
sähköposti: kirjaamo.stm@gov.fi

Viite: VN/22496/2026 - kirjallinen lausunto

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 113/2025 vp) täydentämisestä

MUISTILIITON LAUSUNTO

Muistiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksen täydentämisestä koskevasta esityksestä.

Yleisiä huomioita

Muistiliitto kannattaa pääosin hallituksen esitykseen ehdotettuja täydennyksiä. Täydentävä esitys vastaa olennaisilta osin perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 36/2026 vp esittämiin huomioihin. Teknologisten ratkaisujen erottelu käyttötarkoituksen ja perusoikeusvaikutusten perusteella jäsentää sääntelyä ja selkiyttää teknologian käyttötapauksia ja -edellytyksiä.

Sääntelyn kannalta yleisiä haasteita aiheuttavat teknologian moninaiset käyttötilanteet sekä yleislain piiriin kuuluvien asiakasryhmien erilaiset tilanteet ja tarpeet. Sääntelyn aikaansaaminen teknologian hyödyntämisestä sosiaalihuollon palveluissa on silti erittäin tärkeää, sillä teknologisia ratkaisuja käytetään esimerkiksi ikääntyneiden palveluissa jo runsaasti. Teknologisilla ratkaisuilla voidaan usein lisätä turvallisuutta sosiaalihuollon toimintayksikössä asuttaessa tai edistää itsenäistä elämää kotona helpottaen samalla omaisten elämää,

Tarvitsemme silti myös pikaisesti sääntelyä erityisesti ikääntyneiden asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta. Sääntelyn tulisi sisältää myös välttämättömien rajoittamistoimenpiteiden (esimerkiksi lukitut ovet: liikkumisen rajoittaminen tai valvottu liikkuminen) käyttämistä koskevat yleiset käytön edellytykset, päätöksentekomenettely sekä käyttöä ja sen perusteita koskeva kirjaaminen. Teknologian käyttö ei suinkaan aina rajoita henkilön perusoikeuksia. Asiakkaan oikeuksien kannalta on tärkeää osata tunnistaa, milloin asiakkaan perusoikeuksia tosiasiassa rajoitetaan ja milloin/miten olisi oikeus näin toimia.

Sosiaalihuoltolain kokonaisuudistus on vireillä samanaikaisesti. Nyt käsiteltävänä olevan esityksen suhdetta kokonaisuudistukseen sekä sääntelymuutosten vaikutuksia erityisesti asiakkaisiin tulee arvioida huolellisesti ennen kummankin uudistuksen voimaantuloa.

Yleiset edellytykset teknologisten ratkaisujen käyttämiselle (47 §)

Esityksen 47 § toisessa momentissa säädetty teknologisen ratkaisun käyttöönoton ja käytön edellytykset ovat perusteltuja. Muistiliitto kannattaa sitä, että lähtökohtana on asiakkaan suostumus ja yhteisymmärrys asiasta hänen kanssaan.

Perusteluissa todetaan, että asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusta ja ettei hänellä *ole ehdotonta oikeutta vaatia tiettyä palvelua, vaan hyvinvointialue turvaa asiakkaan palvelut kussakin tilanteessa käytettävissä olevien voimavarojensa puitteissa*. Muistiliiton näkemyksen mukaan asiakkaan kieltäytyminen ei saa johtaa siihen, että hän jää ilman tarpeenmukaista palvelua. Silloin asiakkaan kanssa tulee pyrkiä löytämään yhteisymmärryksessä muu hänen palvelutarpeiseensa vastaava palvelun toteuttamistapa.

Esityksen perusteluja on tältä osin syytä täsmentää sen suhteen, mitä hyvinvointialueen voimavaroilla tässä yhteydessä tarkoitetaan ja miten samalla turvataan asiakkaan oikeus riittäviin ja yksilöllisiin tarpeen mukaisiin palveluihin.

Teknologisten ratkaisujen käytön arviointivelvollisuus (47 § 1 mom.)

Esityksen mukaan asiakassuunnitelmaa laadittaessa on arvioitava, voidaanko asiakkaan palvelutarpeisiin vastata teknologisia ratkaisuilla. Säännös on muotoiltu velvoittavaksi. Perusteluissa (s. 5) todetaan, että *arviointivelvollisuuden tulisi johtaa siihen, että asiakkaan palveluita suunniteltaessa arvioidaan teknologian mahdollisuudet ja tarvittaessa myös perustellaan, miksi teknologiaa ei käytetä*.

Muistiliitto pitää tärkeänä, ettei arviointivelvollisuus käytännössä johda teknologian ensisijaisuuden olettamaan. Palveluiden suunnittelun lähtökohtana tulee olla edelleen asiakkaan yksilöllinen palvelutarve sekä hänen etunsa. Vasta sen jälkeen tulisi arvioida, millä palvelulla tai toimenpiteellä tarpeeseen voidaan parhaiten vastata. Sopiva palvelu voi toisinaan olla teknologian avulla tuotettu palvelu, mutta lähtökohtana ei tule olla teknologian käyttö.

Asiakkaan päätöksentekokyky ja aiemman tahdon selvittäminen (47 § ja 47 d §)

Muistisairautta sairastavien asiakkaiden kannalta täydentävän esityksen merkittävin uusi säännös koskee sitä poikkeustilannetta, jossa asiakas ei kykene ymmärtämään teknologisen ratkaisun merkitystä palvelussaan tai joissa hänen omaa tahtoaan ei enää saada selvitettyksi.

Muistiliitto korostaa, että muistisairaus ei itsessään merkitse päätöksentekokyvyn puuttumista. Päätöksentekokyky on aina asia- ja tilannekohtainen ja se voi myös vaihdella. Muistisairauden edetessä henkilön oma tahto voi lisäksi ilmetä käyttäytymisen, eleiden tai muun ei-sanallisen ilmaisun kautta. Esityksen perusteluissa tulisi selkeästi todeta, ettei päätöksentekokyvyn puutetta voida päätellä suoraan diagnoosin perusteella. Samassa yhteydessä olisi perusteltua korostaa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 § mukaista

velvollisuutta selvittää asiakkaalle eri vaihtoehtot ja niiden vaikutukset hänen ymmärtämällään tavalla. Lisäksi tulisi todeta, että päätöksentekokykyä koskeva arvio ja asiakkaan oman tahdon selvittämiseksi tehdyt toimenpiteet tulee dokumentoida.

Sääntelyssä ja sen perusteluissa tulee nykyistä selvemmin turvata asiakkaan aiemmin ilmaiseman tahdon huomioon ottaminen. Asiakas on saattanut ilmaista tahtonsa aiemmin kirjoittamassaan hoitotahdossa tai hoivaa koskevissa hoivatoiveissaan.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun 9 § 1 momentin mukaisesti asiakkaan tahtoa tulee tarvittaessa selvittää yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka niiden omaisten tai läheisten kanssa, jotka tuntevat asiakkaan arvot, elämäntavan ja tahdon. Omaisten ja läheisten tehtävänä ei tällöin ole päättää asiakkaan puolesta, vaan auttaa selvittämään asiakkaan omaa tahtoa ja sitä, mitä asiakas olisi todennäköisesti itse asiasta päättänyt.

Teknologisten ratkaisujen käytön edellytysten arviointi (47 d § 3 mom.)

Muistiliitto pitää myönteisenä sitä, että teknologisten ratkaisujen käytön edellytyksiä tulee arvioida säännöllisesti ja että käytössä tulee suosia asiakkaan oikeuksiin mahdollisimman vähän puuttuvaa ratkaisua.

Muistisairautta sairastavien henkilöiden kohdalla uudelleenarviointia tulee tehdä säännöllisen arvioinnin lisäksi aina, kun asiakkaan toimintakyvyssä, palvelutarpeessa tai käyttäytymisessä tapahtuu olennaisia muutoksia. Arviointi on tarpeen myös silloin, jos käytössä oleva teknologia aiheuttaa asiakkaalle selvästi pelkoa, ahdistusta tai toistuvaa vastustusta. Tällaisissa tilanteissa tulee arvioida viipymättä, ovatko teknologian käytön edellytykset edelleen olemassa ja voidaanko asiakkaan tarpeisiin vastata muulla tavalla.

Asiakkaan oikeusturvan toteuttaminen (47 d § 4 mom.)

On myönteistä, että asiakkaan oikeusturvaa on pyritty vahvistamaan aiempaan esitykseen verrattuna. Päätöksentekokykyä koskeva sääntely edellyttää kuitenkin edelleen täsmentämistä erityisesti kokonaan yksityisesti tuotetuissa ympärivuorokautisessa hoivan tai kotihoidon palveluissa.

Asiakkaan tarvitsemia teknologisia ratkaisuja ei ole välttämättä mahdollista arvioida kattavasti asiakassuhteen alussa tehtävässä sopimuksessa (tai päätöksessä julkisella puolella). Palvelutarpeen ja toimintakyvyn muuttuessa tarve uusille teknologisille ratkaisuille voi syntyä myöhemmin, jolloin myös erillisille päätöksille tai sopimusmuutoksille voi olla käytännössä tarvetta.

Sääntelyssä tulisi täsmentää päätöksentekomenettelyä ja sen suhdetta sosiaalihuoltolain 45 §:ään ja hallintolain säännöksiin. Päätöksentekovelvollisuus merkitsee oleellista muutosta kokonaan yksityisesti tuotettujen sosiaalipalveluiden, kuten ympärivuorokautista

palveluasumista, kotihoitoa tai tukipalveluita tuottajien palveluntuottajien kohdalla. Myös rikosoikeudellisen virkavastuun ulottaminen näihin korostaa muutoksen oikeudellista merkitystä ja edellyttää riittävää tiedottamista, ohjeistusta ja koulutusta. Näihin muutoksiin nähden sääntelyn suunniteltu voimaantuloaikataulu on erittäin tiukka.

Sääntely lisäänee myös tarvetta asiakkaan laillisen edustuksen järjestämiseksi edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain tai holhoustoimilain nojalla.

Suhteellisuusperiaatteen toteutuminen teknistä valvontaa käytettäessä (48 §)

Esityksen perusteella jää edelleen epäselväksi, miten 48 §:ssä edellytetty teknisen valvonnan oikeasuhtaisuus tarkoitukseensa nähden toteutuu, ja kenen kannalta tilannetta arvioidaan. Onko suhteellisuusperiaatteen kannalta riittävää, että tekninen valvonta kohdistuu kaikkiin asiakkaisiin, vaikka valvonnan tarve koskisi vain yhtä tai vain osaa asiakkaista? Vai tapahtuuko tosiasiassa niin, että tekninen valvonta tulee yleisesti käyttöön toimintayksiköiden yleisiin tiloihin.

Helsingissä, 19.8.2026

Muistiliitto ry

Lisätiedot: Sari Elomaa, juristi, Muistiliitto ry, sari.elomaa@muistiliitto.fi